

אברהם וערכיו:

עיונים בתיאולוגיה מקראית

ד"ר דוד כהן-צמח

שיעור 1

מדוע בחר ה' באברהם?

בראשית יא

(א) וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן הָרָן בֶּן בְּנוֹ וְאֵת שְׂרֵי כָּלֹתוֹ אִשְׁתֵּי אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּרִכַּשׁ לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם. (ב) וַיְהִי יָמֵי תֶרַח חֲמִשׁ שָׁנִים וּמֵאָתִים שָׁנָה וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן.

בראשית יב

(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ. (ב) וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְהָ שְׁמִי וְהָיָה בְּרִכָּה. (ג) וְאַבְרָכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָדָר וְנִבְרַכְוּ בְּךָ כָּל מְשִׁפְחַת הָאָדָמָה. (ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה' וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן חֲמִשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן. (ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנַעַן. (ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד אֵלּוֹן מוֹרָה וְהַכְנַעֲנִי אֹז בְּאֶרֶץ. (ז) וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזֶרְעֶךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו. (ח) וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הָהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֹהֶלָה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. (ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנוֹסֵעַ הַנִּגְבָּה.

בראשית ו - ז

(ח) וְנָח מֵצֵא חֵן בְּעֵינֵי ה'. (ט) אֱלֹהֵי תוֹלְדֹת נֹחַ אִישׁ צִדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלָּךְ נֹחַ. ... (א) וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אַתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֵּבָה כִּי אֶתֵּן רָאִיתִי צִדִּיק לִפְנֵי בְּדוֹר הַזֶּה.

שמות יח, 27

וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנּוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל אֶרְצוֹ

יהושע כב, 4

וַעֲתָה הִנֵּיחַ ה' אֱלֹהֵיכֶם לְאַחֲיֶיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וַעֲתָה פָּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאַהֲלֵיכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲזוֹתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן

שיר השירים ב

(א) עֲנֵה דוֹדִי וְאֹמַר לִי קוֹמִי לִךְ רַעֲיָתִי יִפְתִּי וּלְכִי לָךְ. (ב) כִּי הִנֵּה הִסְתָּה עֶבֶר הַגֶּשֶׁם חִלְף הַלֵּךְ לוֹ. (ג) הַנִּצְנָנִים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ עֵת הַזִּמְרִיר הַגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצוֹ. (ד) הַתְּאֵנָה חֲנֻטָּה פִּגְיָה וְהַגִּפְנִים סִמְדָּר נִתְּנוּ רִיחַ קוֹמִי לְכִי לִךְ רַעֲיָתִי יִפְתִּי וּלְכִי לָךְ.

בראשית ב, 24

עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשּׁוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד

תהלים מה

(יא) שְׁמָעִי בֵּת וְרָאִי וְהִטִּי אָזְנוֹךָ וְשִׁכַּחִי עִמָּךְ וּבֵית אָבִיךָ. (יב) וַיִּתְּאוּ הַמֶּלֶךְ יִפְיָךְ כִּי הוּא אֲדֹנֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ.

דברים ד

(לז) וַתַּחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזֶרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֲךָ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרַיִם.
... (טו) רַק בְּאֲבֹתֶיךָ חֲשַׁק ה' לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזֶרְעָם אַחֲרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים כִּי הוּא הַזֶּה.

דברים ז

(י) לֹא מִרְבֶּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חֲשַׁק ה' בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם כִּי אַתֶּם הַמַּעֲט מִכָּל הָעַמִּים. (יח) כִּי מֵאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת הַשְּׁבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָפֶדֶךְ מִבֵּית עַבְדִּים מִיַּד פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם.

ישעיה מא, 8

וְאַתָּה יִשְׂרָאֵל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲשֶׁר בְּחַרְתִּיךָ זֶרַע אֲבִרָהָם אֱהִי.

דברי הימים ב, 7

הֲלֹא אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרֵשֶׁת אֶת יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלִּפְנֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וַתִּתְּנָה לְזֶרַע אֲבִרָהָם אֱהִי לְעוֹלָם.

נחמיה ט

(י) אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּרִכְשֵׁי שׁוּמֵר וְשִׁמְשֵׁת שָׁמוֹ אֲבִרָהָם. (יח) וּמִצָּאֵת אֶת לָבָבוֹ נִאֲמָן לִפְנֵיךָ וְכָרוֹת עָמּוֹ הִבְרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי הָאֲמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַיְבוּסִי וְהַגְּרָגְשִׁי לָתֵת לְזֶרְעוֹ וַתִּקֶּם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צִדִּיק אַתָּה.

דברים ד, 4

וְאַתֶּם הַדֹּבְקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלָכֶם הַיּוֹם

דברים יא, 22

כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ

דברים יג, ה

אַחֲרֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם תֵּלַכּוּ וְאֹתוֹ תִּירְאוּ וְאֶת-מִצְוֹתָיו תִּשְׁמְרוּ וּבְקִלּוֹ תִשְׁמְעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וְבוֹ תִדְבָּקוּן

דברים ו, 14

לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם

ירמיה ב

(ב) הֲלֹךְ וְקִרְאֵת בְּאָזְנִי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבַת כְּלוּלֹתֶיךָ לְכֶתֶךָ אַחֲרֵי
בְּמִדְבָּר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה. (ג) קִדְּשׁ יִשְׂרָאֵל לֵה' רֹאשִׁית תְּבוּאָתָה כָּל אֲכָלִיו יֹאשְׁמוּ רָעָה תִּבְאֵ אֱלֹהִים נֶאֱמַר
ה'.

יהושע כד

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תֵּרַח אָבִי
אַבְרָהָם וְאַבִּי נַחֲוֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים. (ג) וְאַקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֶבֶר הַנָּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל
אֶרֶץ כְּנָעַן וְאַרְבַּּה וְאַתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק.

שמות יט

(ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וְאַשָּׁא אֶתְכֶם עַל כְּנָפֵי נְשָׁרִים וְאַבֵּא אֶתְכֶם אֵלַי. (ה) וְעַתָּה אִם
שְׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהִיִּיתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָל הָאָרֶץ. (ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ
לִי מִמְּלַכֶת כְּהֻנִּים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

בראשית כד, 67

וַיִּבְרָא יִצְחָק הָאֵלֶּלֶה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבֵּקָה וְתָהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָה וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ.

דברים כא

(ב) וְהִבֵּאתָה אֶל תּוֹךְ בֵּיתְךָ וּגְלַחְתָּ אֶת רֹאשָׁהּ וְעָשִׂיתָ אֶת צַפְרָנֶיהָ. (ג) וְהִסִּירָה אֶת שְׂמֹלֶת שִׁבְיָהּ מֵעַלֶיהָ
וַיֵּשֶׁבֶה בְּבֵיתְךָ וּבִכְתָּהּ אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יָרַח יָמִים וְאַחֲרַיִם כֵּן תִּבּוֹא אֵלֶיהָ וּבְעֵלְתָהּ וְהִיִּיתָ לָּהּ לְאִשָּׁה.

ירמיה לא

(א) כֹּה אָמַר ה' מִצָּא חֵן בְּמִדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חֶרֶב הַלּוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל. (ב) מִרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת
עוֹלָם אֲהַבְתִּיהָ עַל כֵּן מִשְׁכַּתֶּיךָ חֶסֶד. (ג) עוֹד אֲבַנְךָ וְנִבְנִית בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעֲדִי תַפִּיךָ וַיִּצָּאֵת בְּמַחֲוֹל
מִשְׁחָקִים.

שיעור 2

האמונה הגדולה והנפילה

בראשית יב

(א) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ. (ב) וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְהָ שְׁמִי וְהָיָה בְּרָכָה. (ג) וְאַבְרָכָה מְבָרְכִיךָ וּמְקַלְלֶךָ אָאֹר וְנִבְרָכֹו בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה. (ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כְּאִשְׁרֵי דְבַר אֱלֹהֵי ה' וַיֵּלֶךְ אֹתוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן. (ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן וַיָּצֵאוּ לָלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנָעַן וַיָּבֹאוּ אֶרֶצָה כְּנָעַן. (ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בְּאֶרֶץ עַד מְקוֹם שָׁכֵם עַד אֵלוֹן מוֹרָה וְהַכְנַעֲנִי אָז בְּאֶרֶץ. (ז) וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֶךָ אֶתְּןָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו. (ח) וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הָהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֹּט אֶהְלֵה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה'. (ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנִסּוּעַ הַנִּגְבָּה.

פירוש רמב"ן על בראשית יב, 6

אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בעניין אברהם יצחק ויעקב והוא עניין גדול... כל מה שאירע לאבות סימן לבנים...

בראשית יב

(י) וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרַיִמָּה לְגֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ. (יא) וַיְהִי כְּאִשְׁרֵי הַקָּרִיב לְבֹא מִצְרַיִמָּה וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרִי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה נָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּ מִּרְאָה אֶת. (יב) וְהָיָה כִּי יֵרָאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרַיִם וְאָמְרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְךָ יַחֲיוּ. (יג) אֲמַרְי נָא אֶחָתִי אֶת לְמַעַן יִיטֵב לִי בְּעַבְדֶּךָ וְחִיתָה נַפְשִׁי בְּגִלְלֶךָ. (יד) וַיְהִי כְּבֹא אַבְרָם מִצְרַיִמָּה וַיֵּרָאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת הָאִשָּׁה כִּי יָפָה הִוא מְאֹד. (טו) וַיֵּרָאוּ אֶתְךָ שָׂרִי פְרַעֲה וַיַּהֲלִלוּ אֶתְךָ אֶל פְּרַעֲה וְתִקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרַעֲה. (טז) וְלֹא אַבְרָם הִיטִיב בְּעַבְדֶּה וַיְהִי לוֹ צָאן וּבִקָּר וְחֲמֹרִים וְעִבְדִּים וְשֹׁפָחוֹת וְאֶתְנַת וּגְמָלִים. (יז) וַיִּנָּגַע ה' אֶת פְּרַעֲה נִגְעִים גְּדֹלִים וְאֶת בֵּיתוֹ עַל דְּבַר שָׂרִי אִשְׁתּוֹ אַבְרָם. (יח) וַיִּקְרָא פְרַעֲה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מָה זֹאת עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא. (יט) לָמָּה אָמַרְתָּ אֶחָתִי הִוא וְאָקַח אֶתְךָ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קָח וְלֶךְ. (כ) וַיִּצֹּא עָלָיו פְּרַעֲה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ וְאֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ.

ישעיה מג, 27

אֲבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצִיךָ פָּשְׁעוּ בִּי.

רמב"ן על בראשית יב, 10

ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש באלהים כח לעזור ולהציל, גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עליה בתחילה מפני הרעב עוון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממוות...

בראשית יג

(א) וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנִּגְבָּה. (ב) וַאֲבִרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנָה בְּכֶסֶף וּבִזְהָב. (ג) וַיֵּלֶךְ לְמִסְעָיו מִנִּגְבַּב וְעַד בֵּית אֵל עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שֵׁם אֱהֱלָה בְּתַחֲלָה בֵּין אֵל וּבֵין הָעֵי. (ד) אֶל מָקוֹם הַמְּזִבָּח אֲשֶׁר עָשָׂה שֵׁם בְּרֹאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שֵׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה'.

ויליאם שייקספיר, מקבת', מערכה 4, תמונה 2 (תרגום דורי פרנס)

לא מעשים - פחדים הופכים אותנו לבוגדים!

שיעור 3

אמונה ואימה

בראשית טו

(א) אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם במחנה לאמר אל תירא אברהם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. (ב) ויאמר אברהם אדני ה' מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וכן משק ביתי הוא דמשק אליעזר. (ג) ויאמר אברהם הן לי לא נתתה זרע והנה בן ביתי יורש אתי. (ד) והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך. (ה) ויצא אתו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספור אתם ויאמר לו כה יהיה זרעך. (ו) והאמן בה' ויחשבה לו צדקה. (ז) ויאמר אליו אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה. (ח) ויאמר אדני ה' במה אדע כי אירשנה. (ט) ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת ואיל משלש ותר וגוזל. (י) ויקח לו את כל אלה ויבחר אתם בתוך ויתן איש בתרו לקראת רעהו ואת הצפר לא בחר. (יא) וירד העיט על הפגרים וישב אתם אברהם. (יב) ויהי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברהם והנה אימה חשכה גדלה נפלת עליו. (יג) ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה. (יד) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכש גדול. (טו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה. (טז) ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה. (יז) ויהי השמש באה ועלטה היה והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה.

בראשית טו

(יח) ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת. (יט) את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני. (כ) ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים. (כא) ואת האמורי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבוסי.

איוב ד, 13-14

בשעפים מחזינות לילה בנפל תרדמה על אנשים. פחד קראני ורעדתי ורוב עצמותי הפחיד.

מקבים א ב, נ"א

אברהם הלא בניסיון נמצא נאמן ותחשב לו לצדקה.

Abraham Joshua Heschel, Man's Quest for God: Studies in Prayer and Symbolism. (New York: Charles Scribner's Sons, 1954)

לחיות ללא תפילה משמע לחיות ללא אלוהים...

נחמיה ט

^(ח) אֶתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּרִכְשִׁים וְשִׁמְתָהּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם. ^(ח) וּמִצָּאתָ אֶת לִבָּבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ וְכָרוֹת עָמּוֹ הִבְרִיתָ לְתַת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרֹזִי וְהַיְבוּסִי וְהַגְּרָגְשִׁי לְתַת לְזִרְעוֹ וְתִקֵּם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צִדִּיק אַתָּה.

שמות כ, 2

אֲנִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים.

בראשית, טו

^(ח) וַיֹּאמֶר אֲדָנִי ה' בְּמָה אֲדַע כִּי אִירְשָׁנָה...
^(ג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדּוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה.

ישעיה מג, 27

אֲבִיךָ הָרֹאשׁוֹן חָטָא...

איוב ד

^(ג) בְּשָׁעִים מְחֻזְנוֹת לִילָה בְּנִפְל תִּרְדָּמָה עַל אַנְשִׁים. ^(ד) פֶּתַח קִרְאֲנִי וְרַעְדָה וְרַב עֲצֻמוֹתֵי הַפֶּחִיד. ^(טו) וְרוּחַ עַל פָּנַי יַחֲלֶף תִּסְמָר שַׁעֲרַת בְּשָׁרִי. ^(טז) יַעֲמֹד וְלֹא אֶפִּיר מִרְאֵהוּ תִּמְוֶנָה לְנֶגֶד עֵינַי דְּמָמָה וְקוֹל אֲשָׁמַע.

איוב יג, 21

כַּפֶּךָ מֵעָלִי הִרְחַק וְאַמְתָּךְ אֶל תִּבְעַתְנִי

דברים ד, 20

וְאַתֶּכֶם לָקַח ה' וַיּוֹצֵא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבְּרָזֶל מִמִּצְרַיִם לֵהֱיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה כִּיּוֹם הַזֶּה

ישעיה מח, 10

הִנֵּה צִרְפָּתֶיךָ וְלֹא בְכֶסֶף בְּחִרְתֶּיךָ בְּכוֹר עֲנִי

יחזקאל כב

^(יח) בֶּן אָדָם הָיוּ לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל לְסוּג [לְסִיג] כָּלֶם נַחֲשֶׁת וּבְדִיל וּבְרָזֶל וְעוֹפֶרֶת בְּתוֹךְ כּוֹר סָגִים כֶּסֶף הָיוּ. ^(יט) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדָנִי ה' יַעֲן הָיוּ כָלְכֶם לְסָגִים לָכֵן הִנְנִי קֹבֵץ אֶתְכֶם אֶל תּוֹךְ יְרוּשָׁלַם. ^(כ) קִבְצַת כֶּסֶף וְנַחֲשֶׁת וּבְרָזֶל וְעוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֶל תּוֹךְ כּוֹר לַפָּחַת עָלָיו אֲשֶׁר לִהְיוֹתֶיךָ כֵּן אֶקְבֹּץ בְּאַפִּי וּבַחֲמָתִי וְהִנַּחְתִּי וְהִתְכַּתִּי אֶתְכֶם. ^(כא) וְכִנְסֵתִי אֶתְכֶם וְנִפְחַתִּי עֲלֵיכֶם בְּאֵשׁ עֲבָרְתִּי וְנִתְכַּתֶּם בְּתוֹכָהּ. ^(כב) כֹּהֲתוּךָ כֶּסֶף בְּתוֹךְ כּוֹר כֵּן תִּתְּכוּ בְּתוֹכָהּ וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' שֹׁפֵכֵתִי חֲמָתִי עֲלֵיכֶם.

בבלי, שבת לב ע"א

מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב...

ישעיה י

(ה) הוֹי אֲשׁוּר שֹׁכֵט אָפִי וּמִטָּה הוּא בִידָם זַעֲמִי. ⁽¹⁾ בְּגוֹי חֲנָף אֲשַׁלְּחֵנּוּ וְעַל עַם עֲבָרְתִי אֲצַוֶּנּוּ לְשַׁלֵּל שְׁלָל וְלִבֹּז בֹּז וּלְשִׁימוֹ וּלְשׁוֹמוֹ מִרְמָס כְּחֶמֶר חוּצוֹת. ⁽²⁾ וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה וּלְבָבוֹ לֹא כֵן יַחֲשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בְּלִבּוֹ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מַעֲט... ⁽³⁾ וְהָיָה כִּי יִבְצַע אֲדֹנָי אֶת כָּל מַעֲשָׂהוּ בְּהָר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלַם אֶפְקֹד עַל פְּרִי גֹדֶל לִבּוֹ מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְעַל תַּפְאֶרֶת רוֹם עֵינָיו... ⁽⁴⁾ לָכֵן יִשְׁלַח הָאֲדֹנָן ה' צָבָאוֹת בְּמִשְׁמָנִי רוּחַ וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקְדּוּ יִקְדּוּ כִּיקוֹד אֵשׁ. ⁽⁵⁾ וְהָיָה אִשְׁרָאֵל לְאִשׁ וּקְדוּשׁוֹ לְלִהְבָּהּ וּבַעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד.

ירמיה לד

(ד) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אַתֶּם לֹא שִׁמַּעְתֶּם אֵלַי לְקִרְאֵי דְרוֹר אִישׁ לְאַחֵיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם ה' אֵל הַחֶרֶב אֵל הַדֶּבֶר וְאֵל הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזוּעָה לְזוּעָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ. ⁽¹⁾ וְנָתַתִּי אֶת הָאֲנָשִׁים הָעֲבָרִים אֶת בְּרֹתֵי אֲשֶׁר לֹא הִקִּימוּ אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִפְנֵי הָעָגֹל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשָׁנִים וַיַּעֲבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו. ⁽²⁾ שְׂרֵי יְהוּדָה וְשְׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסֹּרְסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכָל עַם הָאָרֶץ הָעֲבָרִים בֵּין בְּתָרֵי הָעָגֹל. ⁽³⁾ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אִיִּבְיָהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמֹאכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבִהֶמֶת הָאָרֶץ. ⁽⁴⁾ וְאֵת צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְאֵת שְׂרָיו אֶתֶּן בְּיַד אִיִּבְיָהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֲלִים מַעֲלִיכֶם. ⁽⁵⁾ הִנְנִי מִצְוֶה נְאֻם ה' וְהַשְׁבַּתִּים אֵל הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחַמוּ עָלֶיהָ וּלְכֹדוּהָ וּשְׂרַפְּהָ בָאֵשׁ וְאֵת עַרְי יְהוּדָה אֶתֶּן שְׂמָמָה מֵאִין יֵשֵׁב.

שיעור 4 צדקה ומשפט

בראשית יח

(א) וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאַלְנֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כְּחֹם הַיּוֹם. (ב) וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרֶץ לִקְרָאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה. (ג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם נָא מְצֹאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ. (ד) יִקַּח נָא מֶעֶט מִיָּם וְרִחְצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ. (ה) וְאַקְחָה פֶתַח לֶחֶם וְסַעְדוּ לְבַבְכֶם אַחֵר תַּעֲבֹרוּ כִּי עַל כֵּן עַבְדְּכֶם עַל עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. (ו) וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֶל שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַה־רִּי שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סִלֹּת לְוִישִׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת. (ז) וְאֵל הַבֶּקֶר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בֶּקֶר רֶן וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל הַנֶּזֶר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ. (ח) וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֵלֶב וּבֶן הַבֶּקֶר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ. (ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל. (י) וַיֹּאמֶר שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְהִנֵּה בֵן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שְׁמַעַת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו. (יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקֵנִים בָּאִים בְּיָמִים חֲדָל לְהָיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶץ כְּנָשִׁים. (יב) וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי כֵלְתִי הִיִּתָּה לִי עַדְנָה וְאֲדֹנָי זָקֵן. (יג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמָה זֶה צִחַקְךָ שָׂרָה לֵאמֹר הָאֵף אֲמַנָּם אֵלֶּךְ וְאֲנִי זָקֵנָתִי. (יד) הִיפְלֹא מִה' דָּבָר לְמוֹעֵד אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כְּעַתְּ חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן. (טו) וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה לֵאמֹר לֹא צִחַקְתִּי כִּי יֵרָאָה וַיֹּאמֶר לֹא כִּי צִחַקְתָּ.

בראשית יח

(טז) וַיִּקְמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל פְּנֵי סֹדֶם וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשַׁלְחָם. (יז) וְה' אָמַר הַמִּכְסָּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה. (יח) וְאַבְרָהָם הָיָה לְגוֹי גָּדוֹל וְעֲצוּם וְנִבְרָכוּ בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. (יט) כִּי יִדְעֻתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דִרְךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו.

(כ) וַיֹּאמֶר ה' זַעֲקֵת סֹדֶם וְעִמֹרָה כִּי רַבָּה וַחֲטֹאתָם כִּי כָבֵדָה מְאֹד. (כא) אֶרְדָּה נָא וְאַרְאֶה הַכְּצַעֲקוּתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כָלָה וְאִם לֹא אֲדַעָה. (כב) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סֹדְמָה וְאַבְרָהָם עֹדְדוֹ עֹמֵד לִפְנֵי ה'. (כג) וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הָאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע. (כד) אוֹלֵי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפָּה וְלֹא תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְדִּיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ. (כה) חֲלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת פֶּדֶבֶר הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם רָשָׁע וְהִנֵּה כַצְדִּיק כְּרָשָׁע חֲלָלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט. (כו) וַיֹּאמֶר ה' אִם אֲמַצָּא בְּסֹדֶם חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׁאָתִי לְכָל הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם.

בראשית יח

(כו) וַיַּעַן אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי וְאֹנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר. (כז) אֲדֹנָי יִחְסְרוֹן חַמְשִׁים הַצְדִּיקִים חֲמִשָּׁה הַתְּשׁוּחִית בְּחַמְשָׁה אֶת כָּל הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וְחַמְשָׁה. (כח) וַיִּסָּף עוֹד לְדַבֵּר אֲלָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יִמְצָאוֹן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעִבּוֹר הָאֲרָבַעִים. (ל) וַיֹּאמֶר אֶל נָא יֵחָר לֵאדֹנָי וְאֶדְבָּרָה אֲדֹנָי יִמְצָאוֹן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים. (לא) וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי אֲדֹנָי יִמְצָאוֹן שָׁם עֲשָׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֲשָׂרִים. (לב) וַיֹּאמֶר אֶל נָא יֵחָר לֵאדֹנָי וְאֶדְבָּרָה אֶת הַפֶּעַם אֲדֹנָי יִמְצָאוֹן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר הָעֲשָׂרָה. (לג) וַיֵּלֶךְ ה' כְּאִשֶּׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ.

הרמן גונקל, אגדות בראשית: מבוא לספר בראשית, (מוסד ביאליק, 1988) עמ' 103

מה עניינו של ישראלי חסיד בתפילה למען עם פושע שאין לו כל דבר אתו?!

בראשית כ, 7

וַעֲתָה הֲשֵׁב אִשֶּׁת הָאִישׁ כִּי נָבִיא הוּא וַיִּתְּפֹלֵל בְּעֶדְךָ וַחֲיָהּ וְאִם אֵינָהּ מְשִׁיב דָּע כִּי מוֹת תָּמוּת אֶתָּה וְכָל אֲשֶׁר לָךְ

עמוס ג, 7

כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי ה' דְּבַר כִּי אִם גִּלְהָ סוּדוֹ אֶל עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים

בראשית יח, 19

כִּי יִדְעֵתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרֹךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא ה' עַל אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלָיו

בראשית ד, 1

וְהָאָדָם יָדַע אֶת חוּה אִשְׁתּוֹ...

עמוס ג, 2

רַק אַתֶּכֶם יִדְעֵתִי מְכַל מִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה.

בראשית טו, 13

יָדַע תִּדַּע כִּי גֵר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם...

ויקרא יט, 15

צִדֵּק מִשְׁפָּטִי = חוֹק

לא-תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך

דברים טז

צדק משפטי = חוק

(יט) לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים. (כ)
צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך.

דברים כה

צדק חברתי = מוסר

(יד) לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. (טו) אכן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימיה על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. (טז) כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול.

יחזקאל טז, 49

הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה.

בבלי, בבא מציעא ל"ע"ב

דאמר ר' יוחנן לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה... שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין.

ירמיה כב

(ג) כה אמר ה' עשו משפט וצדקה והצילו גזול מיד עשוק וגר יתום ואלמנה אל תנו אל תחמסו ודם נקי אל תשפכו במקום הזה...
(טו) התמלך כי אתה מתחרה בארץ אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו. (טז) דן דין עני ואביון אז טוב הלוא היא הדעת אתי נאם ה'.

מיכה ו, 8

הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם-אלהיך

ירמיה ה, 1

שוטטו בחוצות ירושלים וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה

יחזקאל יד

(יב) וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר. (יג) בֶּן אָדָם אֲרָץ כִּי תַחֲטָא לִי לְמַעַל מֵעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשִׁבַּרְתִּי לָהּ מִטָּה לֶחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי בָהּ רֶעֶב וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֶמָּה. (יד) וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נָח דְּנָאֵל דְּנִיָּאל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְּצִדְקָתָם יִנָּצְלוּ נַפְשָׁם נָאֻם אֲדֹנִי ה'. (טו) לֹא חִיָּה רָעָה אַעֲבִיר בְּאֲרָץ וְשִׁכְלָתָהּ וְהָיְתָה שְׂמֵמָה מִבְּלִי עוֹבֵר מִפְּנֵי הַחִיָּה. (טז) שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חִי אֲנִי נָאֻם אֲדֹנִי ה' אִם בָּנִים וְאִם בָּנוֹת יִצְּלוּ הֵמָּה לְבָדָם יִנָּצְלוּ וְהָאֲרָץ תִּהְיֶה שְׂמֵמָה. (יז) אוֹ חֶרֶב אָבִיא עַל הָאֲרָץ הַהִיא וְאִמְרַתִּי חֶרֶב תִּעֲבֹר בְּאֲרָץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֶמָּה. (יח) וְשְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חִי אֲנִי נָאֻם אֲדֹנִי ה' לֹא יִצְּלוּ בָנִים וּבָנוֹת כִּי הֵם לְבָדָם יִנָּצְלוּ. (יט) אוֹ דְּבַר אֲשַׁלַּח אֶל הָאֲרָץ הַהִיא וְשִׁפְכְּתִי חֲמָתִי עָלֶיהָ בָּדָם לְהִכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֶמָּה. (כ) וְנָח דְּנָאֵל דְּנִיָּאל וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ חִי אֲנִי נָאֻם אֲדֹנִי ה' אִם בֶּן אִם בַּת יִצְּלוּ הֵמָּה בְּצִדְקָתָם יִצְּלוּ נַפְשָׁם.

בראשית טו

(ט) וַיֹּאמֶר אֵלָיו קַחְהָ לִי עֲגֻלָּה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאֵיל מְשֻׁלֶּשׁ וְתֹר וְגֹזֵל. (י) וַיִּקַּח לוֹ אֶת כָּל אֵלֶּה וַיִּבְתֵּר אֹתָם בַּתֹּךְ וַיִּתֵּן אִישׁ בָּתְרוֹ לְקִרְאָת רָעָהוּ וְאֵת הַצֹּפֵר לֹא בָתֵּר. (יא) וַיֵּרֶד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם.

בראשית יז

(ט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֶתָּה וְזֶרְעֲךָ אַחֲרָיִךְ לְדֹרֹתָם. (י) זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זֶרְעֲךָ אַחֲרָיִךְ הַמּוֹלֵד לָכֶם כָּל זָכָר. (יא) וְנִמְלַתֶּם אֶת בְּשָׂר עֶרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם. (יב) וּבֵן שְׁמֹנֶת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בֵּית וּמִקְנֵת כֶּסֶף מִכָּל בֶּן נָכָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרְעֲךָ הוּא. (יג) הַמּוֹלֵד יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנֵת כֶּסֶף וְהָיְתָה בְּרִיתִי בִּבְשָׂרְכֶם לְבְרִית עוֹלָם. (יד) וְעֶרֶל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשָׂר עֶרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מֵעַמִּי אֶת בְּרִיתִי הִפֵּר.

בראשית כא

(ט) וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק. (י) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק. (יא) וַיֵּרֶע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ. (יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנֶּעֱרָר וְעַל אֲמַתְּךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַי שָׂרָה שָׁמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָהּ זֶרַע. (יג) וְגַם אֶת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זֶרַעֲךָ הוּא. (יד) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֹקֶר וַיִּקַּח לֶחֶם וְחֲמַת מֵיִם וַיִּתֵּן אֶל הָגֵר שָׂם עַל שִׁכְמָהּ וְאֵת הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחַהּ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתֶנּה בְּמִדְבָּר בְּאֵר שֶׁבַע. (טו) וַיָּכֻלוּ הַמֵּיִם מִן הַחֲמַת וַתִּשְׁלַחַהּ אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים. (טז) וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִגְדַּל הָרֶחֶק כְּמִטְחָוִי קִשְׁתָּהּ כִּי אִמְרָה אֶל אֶרְאָה בְּמֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִגְדַּל וַתִּשָּׂא אֶת קוֹלָהּ וַתִּבְךָ. (יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנֶּעֱרָר וַיִּקְרָא מִלֵּאן אֱלֹהִים אֶל הָגֵר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הָגֵר אֵל תִּירָאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנֶּעֱרָר בְּאֲשֶׁר הוּא שָׂם. (יח) קוֹמִי שְׂאִי אֶת הַנֶּעֱרָר וְהַחֲזִיקִי אֶת יָדָךְ בּוֹ כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְנוּ. (יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מֵיִם וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֵא אֶת הַחֲמַת מֵיִם וַתִּשָּׂק אֶת הַנֶּעֱרָר. (כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת הַנֶּעֱרָר וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבָּר וַיְהִי רַבָּה קִשְׁתָּהּ. (כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבָּר פָּאֶרָן וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֲרָץ מִצְרָיִם.

שיעור 5

יראת אלוהים ופחד יצחק

בראשית כא

(א) וְה' פָּקַד אֶת שָׂרָה כְּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר. (ב) וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לִזְקֻנָּיו לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים. (ג) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת שֵׁם בְּנוֹ הַנּוֹלֵד לוֹ אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ שָׂרָה יִצְחָק. (ד) וַיִּמָּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים כְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים. (ה) וַאֲבְרָהָם בֶּן מֵאָה שָׁנָה בַּהּוֹלֵד לוֹ אֶת יִצְחָק בְּנוֹ. (ו) וַתֹּאמֶר שָׂרָה צָחֵק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל הַשְּׂמֵעַ יִצְחָק לִי. (ז) וַתֹּאמֶר מִי מָלַל לְאַבְרָהָם הַיִּנְיָקָה בָּנִים שָׂרָה כִּי יִלְדֵתִי בֶן לִזְקֻנָּיו. (ח) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת יִצְחָק. (ט) וַתֹּרֶא שָׂרָה אֶת בֶּן הָגֵר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק. (י) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בָּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק. (יא) וִירַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדוֹת בְּנוֹ. (יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יִרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנָּעִר וְעַל אֲמֹתָיִךְ כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׂמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָהּ זֶרַע. (יג) וְגַם אֶת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זֶרַעָהּ הוּא.

בראשית כא

(יד) וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיִּקַּח לָחֵם וַחֲמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל הָגֵר שָׁם עַל שִׁכְמָהּ וְאֵת הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחָהּ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתֶנּוּ בְּמִדְבַּר בְּאֵר שֶׁבַע. (טו) וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן הַחֲמַת וַתִּשְׁלַח אֶת הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים. (טז) וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְגֵד הַרְחָק כְּמִטְחָוִי קִשְׁתָּהּ כִּי אָמְרָה אֶל אֲרָאָה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנְגֵד וַתִּשָּׂא אֶת קִלְיָהּ וַתִּבְבֶּה. (יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנָּעִר וַיִּקְרָא מְלָאָךְ אֱלֹהִים אֶל הָגֵר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מָה לָּךְ הָגֵר אֶל תִּירָאִי כִּי שְׂמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנָּעִר כְּאֲשֶׁר הוּא שָׁם. (יח) קוֹמִי שְׂאִי אֶת הַנָּעִר וְהַחֲזִיקִי אֶת יָדָהּ בּוֹ כִּי לְגוֹי גְדוֹל אֲשִׁימְנוּ. (יט) וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ וַתֹּרֶא בָּאֵר מַיִם וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֵא אֶת הַחֲמַת מַיִם וַתִּשָּׂק אֶת הַנָּעִר. (כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת הַנָּעִר וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר וַיְהִי רֹבֵה קִשְׁתָּהּ. (כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּאֶרָן וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.

בראשית כב

(א) וַיְהִי אַחֵר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי. (ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידָךְ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ אֶת יִצְחָק וְלָךְ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ. (ג) וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמורוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּבְקַע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקֶם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים. (ד) בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיִּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק. (ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נַעֲרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמור וְאֲנִי וְהַנָּעִר נִלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם. (ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיִּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכָלֶת וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. (ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וַיֹּאמֶר הֵשֶׁה לְעֹלָה. (ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֵה לּוֹ הֵשֶׁה לְעֹלָה בְנִי וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו.

בראשית כב

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבְנֶן שָׁם אֲבֹרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמָּעַל לְעֵצִים. (י) וַיִּשְׁלַח אֲבֹרָהָם אֶת יִדּוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ. (יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאָה ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבֹרָהָם וַיֹּאמֶר הַנְּנִי. (יב) וַיֹּאמֶר אֶל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עֵתָה יִדְעֵתִי כִּי יֵרָא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲדֶךָ מִמֶּנִּי. (יג) וַיֵּשֶׁא אֲבֹרָהָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה אֵיל אַחֵר נֹאֲחָז בְּסִבְכָּה בְּקֶרְנָיו וַיִּלֶּךְ אֲבֹרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה תַּחַת בְּנוֹ. (יד) וַיִּקְרָא אֲבֹרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יֵרָאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאָה. (טו) וַיִּקְרָא מִלֵּאָה ה' אֶל אֲבֹרָהָם שְׁנִית מִן הַשָּׁמַיִם. (טז) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נָאִם ה' כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת בְּנֶךָ אֶת יַחֲדֶךָ. (יז) כִּי בָרַךְ אֲבֹרָכָה וְהִרְבָּה אַרְבָּה אֶת זֶרְעָךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל שְׁפַת הַיָּם וַיִּרֶשׁ זֶרְעָךָ אֶת שְׁעַר אֵיבָיו. (יח) וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעָךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֲקֵב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי. (יט) וַיֵּשֶׁב אֲבֹרָהָם אֶל נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב אֲבֹרָהָם בְּבֵאֵר שֶׁבַע.

בראשית כב, 5

וַיֹּאמֶר אֲבֹרָהָם אֶל נַעֲרָיו שָׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר...

בראשית כב, 19

וַיֵּשֶׁב אֲבֹרָהָם אֶל נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שֶׁבַע...

בראשית כב, 6-8

(י) ... וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו. (יא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אֲבֹרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר [אָבִי וַיֹּאמֶר הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִיהָ הִשָּׂה לְעֵלָה. (יב) וַיֹּאמֶר אֲבֹרָהָם אֱלֹהִים יֵרָאָה-לוֹ הִשָּׂה לְעֵלָה בְנִי] וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו.

בראשית יז

(ד) אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהִיְיִתָּ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם. (ה) וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבֹרָם וְהָיָה שְׁמֶךָ אֲבֹרָהָם כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ. (ו) וְהִפְרֵתִי אִתָּךְ בְּמֵאֹד מְאֹד וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ.

שמואל ב יז, 1

וַיִּרְגֹּז הַמֶּלֶךְ וַיַּעַל עַל עֲלִית הַשָּׁעַר וַיִּבֶךְ וַיֹּכַח אָמַר בְּלָכְתוּ בְנֵי אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתִי אֲנִי תַּחְתֶּיךָ אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי

חיים נחמן ביאליק ויהושע חנא רבניצקי, ספר האגדה, חלק ראשון, פרק ג, סעיף ד

ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה – באותה שעה נפל פחד ויראה גדולה על יצחק שלא ראה בידו של אברהם כלום לקרבן והרגיש בדבר ואמר איה השה לעולה...

בראשית לא

(מב) לוֹלִי אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וַפִּתַּח יִצְחָק הָיָה לִּי כִּי עָתָה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי אֶת עֲנִי וְאֶת יָגִיעַ כְּפִי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אִמְשׁ...
(נג) אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי נָחוֹר יִשְׁפְּטוּ בֵּינֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְיָהֶם וַיֵּשְׁבַע יַעֲקֹב בְּפֶתַח אָבִיו יִצְחָק.

בראשית כז, 33

וַיַּחֲרִד יִצְחָק חֲרִידָה גְּדֹלָה עַד מָאֹד

בראשית כב, 2

וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי בְנִי
וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי
וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה...

בראשית כב, 14

וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יִרְאָה

בראשית כב, ח

אֱלֹהִים יִרְאָה לוֹ הַשָּׁה לְעֵלָה בְנִי...

בראשית כב, 4

וַיֵּרָא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֵק...

בראשית כב, 13

וַיֵּרָא וְהִנֵּה-אֵיל...

דברים טז, 16

שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאָה כָּל זָכוֹר אֶת פָּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּחַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשֻּׁבָּעוֹת
וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יִרְאָה אֶת פָּנֵי ה' רִיקָם

דברי הימים ב ג, 1

וַיַּחֲלֵל שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ אֲשֶׁר הָכִין בַּמָּקוֹם דָּוִיד
בְּגֶרֶן אֲרָנָן הַיְּבוּסִי

ישעיה ב

(ב) והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים. (א) והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב וירגו מדרכיו ונלכה באדחתיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם.

בראשית כב, 12

עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה...

דברי הימים ב ב

(טז) מחר רדו עליהם הנם עלים במעלה הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני מדבר ירואל. (יז) לא לכם להלחם בזאת התיצבו עמדו וראו את ישועת ה' עמכם יהודה וירושלם אל תיראו ואל תחתו מחר צאו לפניכם וה' עמכם.

מתוך סידור נוסח עדות המזרח, שחרית לימי החול, תפילת שחרית

רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו לעשות רצונה בלבב שלם, כן יכבשו רחמיה את כעסה, ויגלו רחמיה על מדותיה, ותתנהג עמנו ה' אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים, ותכנס לנו לפנינו משורת הדין, ובטובה הגדול ישוב חרון אפה, מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך, וקיים לנו ה' אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך כאמור: וזכרתי את-בריתי יעקוב ואף את-בריתי יצחק ואף את-בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר.

מתוך סידור נוסח אשכנז, שחרית לימי החול, תפילת שחרית

רבנו של עולם, כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מעל בן יחידו לעשות רצונה בלבב שלם, כן יכבשו רחמיה את כעסה מעלינו, ויגלו רחמיה על מדותיה, ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים, ובטובה הגדול ישוב חרון אפה מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך, וקיים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך, כאמור: וזכרתי את בריתי יעקוב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר.

בראשית כ, 11

ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי

תהלים לו, 2

נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו

קהלת ח, 4

באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה

ויקרא יט, 32

וַיֵּרֶאֶת מַאֲלֵהָיָה אֲנִי ה'

ישעיה נא, 13

וַתִּשְׁכַּח ה' עֲשֶׂה נֹטָה שָׁמַיִם וַיִּסַּד אֶרֶץ וַתִּפְחַד תָּמִיד כָּל הַיּוֹם

דברים כח

(נח) אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת-הַשֵּׁם הַנּוֹכַח וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ. (סו) וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלָאִים לָךְ מִגֵּד וּפְחַד לִילָה וַיּוֹמֶם וְלֹא תִאֲמִין בְּחַיֶּיךָ. (סו) בְּבִקְרָתָא מִי יִתֵּן עָרֵב וּבְעָרֵב תֵּאֲמַר מִי יִתֵּן בִּקְרָתָא לְבִבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחַד וּמִמֶּרְאָה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה.

ירמיה ב, 19

תִּסְרֹךְ רַעְתֶּךָ וּמִשְׁבוֹתֶיךָ תִּזְכָּךְ וְדַעִי וְרָאִי כִי רַע וְמָר עֲזָבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פָחַדְתִּי אֵלַיִךְ נָא אֲדֹנָי ה' צְבָאוֹת.

תהלים כג

(א) מִזְמוֹר לְדָוִד ה' רֹעִי לֹא אֶחְסָר. (ב) בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל מִי מִנְחוֹת יְנַהֲלֵנִי. (ג) נִפְשִׁי יִשׁוּבֵב יִנְחֵנִי בְּמַעְגְלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ. (ד) גַּם כִּי אֵלֶךְ בְּגִיא צִלְמוֹת לֹא אִירָא רַע כִּי אֶתָּה עֲמִדִי שְׁבֻטִי וּמִשְׁעֲנִיתִי הַמָּה יִנְחֵמֵנִי. (ה) תַּעֲרֹךְ לִפְנֵי שְׁלֹחַן נֹגֵד צִרְיִי דִשְׁנָתָ בְּשֶׁמֶן רֹאשִׁי כּוֹסֵי רוּיָה. (ו) אֵךְ טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיִּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית ה' לְאָרְךָ יָמִים.

ישעיה יב, 2

הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי אֲבֹטָח וְלֹא אֶפְחָד

משלי כח

(ג) מִכְסָּה פִשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ וּמוֹדָה וְעִזָּב יִרְחֹם. (ד) אֲשֶׁרִי אָדָם מִפְּחַד תָּמִיד וּמִקְשָׁה לְבוֹ יָפּוֹל בְּרָעָה.

תהלים קיח, 4-6

(ד) יֵאֻמְרוּ נָא יִרְאֵי ה' כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ. (ה) מִן הַמִּצֵּר קָרָאתִי יְהוָה עֲנֵנִי בְּמִרְחַב יְהוָה. (ו) לִי לֹא אִירָא מֶה יַעֲשֶׂה לִי אָדָם.

סידור נוסח עדות המזרח, שחרית לימי החול, פטום הקטורת

הַצִּירִי וְהַצִּפֹּרֶן וְהַחֲלִבָּה וְהַלְבֹנָה, מִשְׁקֵל שְׁבַעִים שְׁבַעִים מִנֶּה. מִזֶּר, וְקִצְיָעָה וְשִׁבְלֵת נֶרֶד וְכֶרֶם, מִשְׁקֵל שְׁשֶׁה עֶשֶׂר שְׁשֶׁה עֶשֶׂר מִנֶּה. קֶשֶׁט שְׁנַיִם עֶשֶׂר, קְלוּפָה שְׁלֹשָׁה, קִנְמוֹן תְּשַׁעָה, בֹּרִית-כְּרִשְׁיָה תְּשַׁעָה קֶבֶץ. יֵין קְפָרִיסִין סֵאִין תֵּלֶת וְקֶבֶץ תֵּלֶת. וְאֵם לֹא מִצָּא יֵין קְפָרִיסִין, מִבִּיא חֲמֵר חִינֹר עֲתִיק. מֶלֶח סְדוּמִית, רֹבַע. מַעֲלָה עֶשֶׂן, כָּל-שָׁהוּא. רִבִּי נִתָּן הַבְּבִלִי אוֹמֵר: אֵף כֶּפֶת הִירְדָן כָּל-שָׁהִיא, אֵם נִתָּן בָּהּ דְּבִשׁ פֶּסֶלָה, וְאֵם חֲסֵר אַחַת מִכָּל-סִמְמָנֶיהָ, חַיִּיב מִיתָה.

זאב ז'בוטינסקי, שיר ביתר

גאון ונדיב ואכזר...

איוב כה, 2

הַמִּשָּׁל וּפְחַד עֲמוֹ עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו

מיכה ו

(1) בְּמָה אֶקְדֶּם ה' אֶכְפֹּי לֵאלֹהֵי מְרוֹם הָאֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה. (2) הִירְצָה ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן הָאֶתָּן בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פָרִי בִטְנֵי חֲטָאת נִפְשֵׁי. (3) הִגִּיד לָךְ אָדָם מָה טוֹב וּמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצָּנֶע לִכְתֹּעַ אֵלֶיהָ.

ניקולו מקיאוולי, הנסיך (זמורה ביתן, 1988), פרק 17, עמ' 72

מכאן עולה שאלה: המוטב לאדם שיאהבוהו או שייראו מפניו? התשובה היא כי רצוי גם וזה וגם זה: אולם מאחר שקשה לצרף את שתי האפשרויות יחד, אם חייב אדם לבחור באחת מהשתיים, בטוח הוא הרבה יותר כשייראו מפניו מאשר כשיאהבוהו...
ובני האדם חוששים פחות לפגוע באדם הגורם אהבה, מאשר באדם הגורם יראה; כי האהבה מוחזקת בקשר של חובה; ומאחר שבני האדם הם רשעים, הם מנתקים קשר זה בכל הזדמנות שתועלתם דורשת זאת.
לעומת זאת מוחזקת היראה בפחד מעונש, פחד שלעולם אינו נוטש את לב האדם.